

MEDDAH GELENEĞİNDEN KÜLTÜRLERARASI HİKAYECİLİĞE UZANAN BİR SERÜVEN

AGNIESZKA AYSEN
KAİM*

Henüz yolun yarısında bile olmadığım bu serüven meddahlık üzerine yaptığım araştırmalarla başlamıştır. Türk geleneksel tiyatro biçimlerinden meddahı seçme nedanim, meddahın halk tiyatrosu ve epik gelenek arasında bir yerde durmasıydı. Bu konunun oldukça başarılı bir sentezi olarak beliren meddah, mimus - taklitçi, minstrel, içinde bulunduğu ortamın terapistini ve bilgesini bağdaştıran “total” bir sanatçı halinde kendini gösterir. Bu şekliyle insanoğlunun hem duygusal hem de sanatsal gereksinimleri karşılar.

Profesyonel tiyatro alanında tiyatrodan yola çıkarak hikayecilikte esin kaynaklarını arayan ve bu araştırmanın sonucunda tiyatro çok başlı hikaye anlatıcısıdır¹ düşüncesine varan Peter Brook’u arayışlarında çok haklı bulmaktayım. Antropolojik tiyatro anlayışını temsil eden Brook, 1985’de Paris’teki Bouffes du Nord tiyatrosunda sahnelenen **Mahabharata**’da geleneksel Hint hikayecisinin carpet show yöntemini, 2004 yılında Tierno Bokar adlı sufi felsefesine temellenen oyununda da, yere serilmiş hasır üzerine tiyatro kurarak “doğu” usulü hikayecilik biçiminden yararlanmıştı.

Tiyatro zaman içinde egoların ve hırsların egemen olduğu bir alana dönüşmüş, ilkel işlevlerini terk ederek insandan uzaklaştıkça, soyut bir biçime bürünmüş ve bu haliyle beni defalarca hayal kırıklığına uğratmıştır. Önce Avrupa² sonra Doğu hikâye anlatıcısının sanatı üzerine yaptığım araştırmalarımı, Türkiye’de ve Londra Üniversitesinde derslere³ katılarak, alan ve kütüphane çalışmaları yaparak ilerlettim ve araştırmamı, Varşova Üniversite-

1 Peter Brook, **Shifting point** (New York: Harper & Row, 1987), s. 162.

2 bu konudaki yazım “Avrupa ve Doğu Tiyatro Geleneğinin Bağlamında Tek Oyunculu Meddah Türk Tiyatrosu”, **Tiyatro Araştırma Dergisi**. No. 12, Ankara 1997, s. 27-45.

3 “course in Oral Genres in the Near and Middle East at the Department of Near and Middle Eastern Studies, School of Oriental and African Studies, University of London.

* Dr., Varşova Üniversitesi.

4 Tezimden bazı savları şu yayında bulabilirsiniz. "Sözlü Edebiyat ve Gösteri Kültürünün Buluşma Noktası Meddah Tek Kişilik Tiyatro", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Cografya Fakültesi Dergisi** 46/1. (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 2007), s. 271- 280.

si Türkoloji bölümünde Sözlü Kültür Geleneğinin Gösteri Kültürü ile Buluşması, Meddah – Türk Tek Kişilik Tiyatrosu başlıklı doktora tezimle tamamladım⁴.

Türkiye’de son geleneksel meddah diyebileceğim Erol Günaydın, söz cambazı olarak adlandırdığım Ferhan Şensoy ve meddahtan kalan sosyal boşluğu dolduran stand up’çı Cem Yılmaz gibi sanatçılarla görüşme ve söyleşiler yapıp, Polonyalı hikaye anlatma sanatı meraklılarına, Doğu kaynaklı meddahlığı, bir sanat dalı olarak tanıtmaya çalışmıştım.Yaptığım uyarlamaları ise- Türk meddah hikayelerinin Polonya diline uyarlamalarını-, üyesi olduğum, Avrupa’da storytelling diye bilinen bir hareketin içinde giderek ün kazanan ve dünyanın dört ucundaki anlatı geleneklerini tanıtmayı üstlenmiş bir ‘anlatıcılar grubu’ ile gerçekleştirdiğimiz çeşitli gösterilerle/projelerle hayata geçirdik.

Asal fikir tamamen içsel ve ilkel bir gereksinimden doğmuştur; basit bir cümle ile onu tanımlamak mümkündür: Benim anlatacağım bir hikayem var, onu seninle paylaşmak isterim, bu benim sana anlatacağım ve kalbinde saklayacağım hikayem. Afrika’da da seyirci - dinleyici karşısına çıkan bir anlatıcı, hikayem var!, der, seyirciler ise Anlat! diye bağırıp anlatmasını teşvik ederler. Hikayeci, onların bağırma gücü ve enerjisinden beslenerek hikayesine başlar. Olay tümüyle interaktifdir ve hep soru cevap şeklinde icra edilir.

Peki, Polonya’da hikayeci nasıl olunur? Yedi arkadaştan oluşan Grupa Studnia O.’nun (Kuyu O. grubu) üyeleri; akademisyen - kültür animatörü, başkan Małgorzata Litwinowicz, gazeteci- yazar Jaroslaw Kaczmarek, kitap editörü- yazar ve feminist Beata Frankowska, Polonya dili ve edebiyatı uzmanı Magdalena Gorska, fizyoterapist Pawel Gorski, pantomimci – öğretmen Dorota Maciejuk, akademisyen, türkolog – tiyatrolog ben, Agnieszka Ayşen Kaim. Gruba adını veren kuyu’nun içinde, masal dünyasında, çeşitli doğaüstü güçler, yaratıklar, canavarlar ve cinler yaşar, kuyu her şeyi barındıracak kadar geniştir; O harfi ise Tanrı, Allah, Jahve gibi çeşitli adlar altında bilinen Yüce Güç’ün dünyayı yaratırken om gibi bir ses çıkarması bilgisinden ve aynı zamanda

MEDDAH GELENEĞİNDEN KÜLTÜRLERARASI HİKAYECİLİĞE UZANAN BİR SERÜVEN

Leh dilinde anlatmak kelimesinin karşılığı olan opowiadac fiilinin ilk harfi olmasından kaynaklanır.

Grup, çağdaş Polonya “off tiyatrosu” çerçevesinde yer alır, çalışmalarına ses ve beden eğitimine dayanan atölye çalışmalarıyla başlayıp, akademik çevrelerde sözsellik üzerine yapılan araştırmalara katılarak, kendi yazarlık ve söz kullanımı yeteneklerini genişleterek, dünyada daha önce başlamış, ama Polonya’daki sanat çeşitlenmesine yeni yerleşen, anlatım gösterisi türünde kendi sanatsal ifade yolunu bulmuştur. 1997 yılında dernek olarak resmi bir statü kazanan bu grup, projelerinde, Varşova Kraliyet Sarayı, Polonya Kültür Enstitüsü, Polonya Tiyatro Enstitüsü, Varşova Üniversitesi Kütüphanesi, Varşova ve Krakov Milli Müzeleri ve Fransa’da Vendôme şehrinde Centre de Littérature Orale başta olmak üzere çeşitli kurumlarla işbirliği yapmaktadır. Hikayecilikte, çok farklı anlatma tarzları, ilgi alanları ve performans enerjisini temsil eden bu anlatıcılar, sonucu bireysel gösteri bile olsa, proje hazırlama aşamasında hep kolektif çalışır ve genelde sosyal yarar taşıyan projelere ağırlık verirler. Gösteri yerleri ise müze, kütüphane, kültür merkezi, çocuk yuvası, okul, hastane, konferans salonu, bazen de tiyatro salonudur.

Grup, etraflı bilimsel araştırmalarının sonucunda, çeşitli kültür bölgelerinin geleneksel hikâye biçimlerinden faydalanarak ama, her zaman onların şimdiliğe yansımaları ve sanatsal düşünceyi de hesaba katarak, Antik Yunan dilinde ‘ziyafet anlamındaki sempozium’ havasına atıfta bulunan anlatsal gösteri (İng. narrative performance) olarak adlandırabilecek çalışmalar yürütmektedir. Bu şekilde algılanan bir gösteri ise, hikaye anlatmayı, müziği ve şarkı söylemeyi, şiiri, bilmeceyi, yemek ikramını,- varsa- kültüre ait özel bir koku, doğaçlama yoluyla gerçekleşen interaktif oyun- da, seyirci ile diyalogu birleştirmektedir.

Anlatım tiyatrosunda, Türk geleneksel gösteri sanatında olduğu gibi, seyirci ve sanatçı arasında eşitlik ve yakınlık sağlanır. Seyircinin oturma biçimi, halka veya yarım halka olup, anlatıcılar onlarla aynı seviyedeki alanda sandalye, sandık, minder veya bir platform üzerine oturup ,tek kişilik ya da grup gösterisi biçimi-

minde hikâyelerini anlatır. Canlı müzik eşliğini, Polonya'da etnik müzik gruplarından gelen müzisyenler yapar. Bu sanatçılar Türkiye, İran, Afganistan, Hindistan gibi ülkelerin müzik ustalarının yönetiminde, hem Polonya içinde hem de dışında yer alan atölye çalışmalarına katılıp eğitim alırlar. Bunun sonucunda ise, o bölgelere özgü orijinal çalgıları kullanarak, „doğu havasında” müzik çalmakta başarılılardır. Doğu kültürünün dışında Grubun diğer projeleri, Polonya, Litvanya, Musevi, Laponya, Çin, Afrika, kültürleri üzerine yoğunlaşmıştır.

Kuruluşundan itibaren hep yerel kültür ve uluslararası diyalog meselelerine önem veren grup, Türkiye gibi etnik mozaik olmasa da, yine de homojen olmayan Polonya toplumunda da farklı kültür temsilcilerinden seyircilerin dikkatini çekmeye çalışmıştı. Hikayelerin dansı adındaki projede, Varşova yakınlarındaki Piaseczno'da Orta Avrupa musevi kültürünün izlerini araştırmıştı. Bu tip projelerde grup, yerel gençleri çalışmaya davet edip, onların aracılığıyla yerel halk ile iletişimin kurulmasına yoğunlaşır. Bu projede de benzer bir süreci izledik. Piaseczno bölgesinde, İkinci Dünya savaşından önce yaşayan Polonya Yahudileri hakkındaki anıları toplamak için, lise çocuklarından evdekilerin “ağızlarını aramalarını” istemiş ve paramparça anlatımlardan bir metin oluşturmaya çalışmıştık. Yan malzeme olarak yerel arşivlerden toplanan muhasebe yazılarını, nüfus sicil listesi gibi resmi belgeleri kullandık. Bu şekilde hikayede, isim, adres ve olay motiflerini işledik. Aylarca süren ve polis soruşturmasına benzer bu çalışma, hem çocukların kendi kasabalarının tarihi hakkında bilgilenmelerine ve yerel bilincin oluşturulmasına hem de aile içinde diyalogun güçlendirilmesine, belki de en önemlisi Polonya'da hala var olan Yahudilere karşı duyulan antisemitizm klişelerinin kırılmasına yardımcı olmuştu. Çalışmaların sonucunda çıkan gösteri, Yahudi müziği eşliğinde Piaseczno'da çoktan unutulmuş karakterleri, mekan ve olayları yeniden hatırlatıp, Yahudi ve Polonyalı seyircileri bir araya toplamıştır. Bu tür etkinliklerde, farklı bağlamların da birbiriyle örtüşüğünü unutmamak gerekir. Hikayelerin Dansı projesinde bu durum, en çok İsrail'den gelen, ama ataları Polonyalı olan Yahudi gençlerin gösteriyi seyrettikleri zaman belirgindi. İlk başta kendi bildiklerine fazla güvenerek anlatılana karşı güvensizlik havasını yayan bu seyirciler, gös-

MEDDAH GELENEĞİNDEN KÜLTÜRLERARASI HİKAYECİLİĞE UZANAN BİR SERÜVEN

teri ilerledikçe yeni doğrularını keşfetmeye başlayıp sonunda şarkılara bile katılmışlardı. Bizi de yeni doğrulara götüren bu projede, hikayelerde sunulan bilgiyle kendi bildiklerimiz örtüşmediğinde, geleneksel Afrikalı anlatıcının kullandığı atalarımın yalancısıyım ifadesini tekrarlamamız, durumumuzu kurtarmazdı.

2000 yılında Türk kültürü üzerine hazırlanan bir programda yer alan ve Varşova Milli Müzesinde sergilenen **Şehrazad Bir Gün Meddahken**'de, Erol Günaydın gibi bir Türk ustanın anlattığı İstanbul meddah hikayeleri, Lehçe çevirisiyle, Fırat nehri üzerine söylenmiş geleneksel destan parçaları, Türkçe söylenen türküler ile birlikte sunulmuştur. 2002 senesinde Fars kültürüne ilişkin etkinlikte de, özellikle şahnamehan olarak bilinen Şahname anlatıcısından esinlenilerek, illüstrasyon niteliğindeki, perdenin (Farsça perde) önünde hikaye anlatma /pardedari geleneği kullanılmıştır. 2001 yılında Varşova Üniversitesi Kütüphanesinde sunulan **Bin Bir Gece Masalları**'nın Büyüsü projesinde ise, Varşova Üniversitesi'nden İslam ve Arap edebiyatı uzmanı Profesör Marek Dziekan'ın bilimsel yorumuyla Şehrazad kişiliği üzerinde yoğunlaşan ve şuara olarak bilinen eski Arap şiirlerini okuyan anlatıcının yanı sıra, İslami hadis anlatma geleneğinin havası verilmiştir. Doğu kültürü üzerine projelerde Nasreddin Hoca fıkraları, destan türü, halk hikayeleri, makam, sirat, hadis, **Bin Bir Gece Hikâyeleri**, masal, otobiyografik motifler gibi karışık edebi türlere başvurulur.

Kasım 2008 tarihinde, Varşova Milli Müzesinde Orientalizm w malarstwie, rysunku i grafice w Polsce w XIX i 1. połowie XX wieku (Polonya'da XIX ve XX. yüzyılın ilk yarısında tablo, resim, grafik sanatında Oryantalizm (Şarkiyatçılık) üzerindeki sergi çerçevesinde de, Türkiye, Mısır, Fas, İran gibi ülkeleri ziyaret eden kadın dahil Avrupalı gezginlerin not defterlerinde ve seyahatnamelerinde anlattıklarından yola çıkılarak, Doğu'dan izlenimlerini ve Doğu'yu algılayışları iletilmişti. Öz Doğulu bir seyirciye, bu kültürlerarası anlatım projeleri, Doğu'ya özenen Avrupalıların bir başka çağdaş oryantizm özentisi gibi gelebilir. Veya bu tarz gösteriler, "gavurların" Doğunun bilinçsiz

taklitleri yorumuyla, müsamere etiketi yapıştırılıp geçirilebilir. Ama seyirciler tarafından büyük ilgi ile karşılanan bu seyyar anlatıcı projeleri, hikâye anlatımının eğitici ve öğretici özelliğini doğrulamaktadır, ancak, geleneksel meddahlık seansındaki kısırdan hisse faslında belirgin olan didaktik öğeden kaçınılmaya çalışılır.

Tiyatro biçimi kategorisi açısından en iyi ‘anlatımlı gösteri’ ifadesine uyan bu tarz bir gösteri, dramatik bir bütünlüğe sahip olmakla birlikte, epizotlar ve sembollerle doldurulabilen esnek bir omurgaya sahiptir. Bu tür gösterileri klasik tiyatrodan farklı kılan faktörlerin arasında genişletilmiş dekorun olmaması, doğaçlama payının genişliği ve seyircinin katılımı kadar anlatıcı, metin yazarı ve yönetmenin aynı kişi olması yer alır. Anlatıcı, ozanlardan kalma “çevik”⁵ diliyle farklı kişileri seslendirse de tiyatrosal rollere bürünmekten çok hikayenin şahitliğini yapar.

Hiç bir zaman, metin olduğu gibi çalışılmaz, metin, konusuyla ilgili latife, varsa koku, yemek, şarkı ile resmedilir. ‘Sahnede’ her seferinde yeniden yazılırcasına kurgulanan hikayelerde dans, tavla, satranç oynama gibi ek unsurlar aracılığıyla, konunun mekanı olan coğrafyaya ait kültürel özellikler de yansıtılır. Bu şekilde, sistemli bir formül oluşturulup çeşitli alanlarda uygulanabilir.

Şimdiye kadar tek bir edebiyat eserinden yola çıkarak hazırlanan ilk proje **Deli Dumrul Destanı**’dır. Edebi malzeme olarak, Muharrem Ergin’in uyarlamasıyla **Dede Korkut Kitabı**, Güngör Dilmen’in **Deli Dumrul** oyunu ve Żerańska-Kominek Sławomira ve Arnold Lebeuf’in Lehçe yazılmış kitabından⁶ Türkmen Harman Dalı ve Aşık Aydın Destanı motifleri kullanılmıştır. Gösteride fiilen gerçekleşen, Deli Dumrul ve Elif arasında nişan ile sonuçlanan dövüş, **Dede Korkut Kitabı**’ndaki Bamsi Beyrek ve Banı Çiçek güreşinden alınmış motiflerle işlenerek, baş anlatıcı erkek ve rastgele “sahneye” davet edilen bir kadın seyirci arasında “yönlendirilen doğaçlama” olarak geçer. Hikayenin bölümleri arasında motiften motife geçebilmek için ise, sözlü edebiyata ait litaratürde delimitatör olarak bilinen, destandan alınmış meclis arasında seyircilerle birlikte tekrarlanan Hey Hanım Hey ifadesi

5 “At ayağı külük ozan dili çevik olur”, **Dede Korkut Kitabı**. Muharrem Ergin. (İstanbul: Devlet Kitapları Milli Eğitim Basımevi, 1969), s. 90.

6 Żerańska-Kominek Sławomira, Arnold Lebeuf, *Opowieść o szalonej Harman i Aszyku zakochanym w księżycu*, Nomos, Kraków 1998.

MEDDAH GELENEĞİNDEN KÜLTÜRLERARASI HİKAYECİLİĞE UZANAN BİR SERÜVEN

kullanılmıştır. Gösteriye girerken kapıda ellerine kumaş parçası verilen seyirciler ise dilek tutun ricasından sonra kumaşları, ağaç rolündeki saksı çiçeğine asarlar ve bu şekilde kendileri dilek ağacını andıran “sahne dekorunu” kurmuş olurlar. İslam kültürüne ait semboller ve kavramlar hakkında klişeleşmiş önyargıların kırılmasını amaç edinen bu projede, Hıristiyan seyirciye yabancı gelen terminoloji ve olay, hikaye veya fıkra aracılığıyla etraflı bir biçimde anlatılır. Örneğin, Azrail karakteri Mevlana'nın **Masnavi-e Manavi** eserinde bulunan Süleyman ve Azrail alıntısı eklenerek tanıtılmıştır.

Hikayenin içeriği, edebi çeviri sayıldığından, gösteri metninde seyirci kültürüne yakın karşılıklarının bulunmasına önem verilir. Sözlü anlatıma dayalı geleneksel bir toplum olmayan Polonyalıların dinleme kabiliyeti zayıftır ve seyirci kitlesi genelde aydınlardan oluşur. Çocuklara yönelik projelerde kimin evinde yüksek sesle kitap okunduğu veya masal anlatıldığı, çocukların dinlemelerindeki konsantrasyon ve dikkat derecesinden hemen anlaşılır. Anlatım tarzında ise tekrarlama, nakarat, tekerleme, sabit metaforların ve benzetmelerin kullanıldığı güzellik tarifleri gibi sözlü edebiyatının temel özelliklerinden bolca faydalanılır. Halk hikayeleri, destan, menkıbe gibi türlere başvurulur ve nesir ile nazım karışık kullanılır.

Dünya hikaye anlatma geleneklerinin tanıtımı amacıyla Grupa Studnia O. Kasım 2006 tarihinden itibaren her sene Uluslararası Hikaye Anlatma Festivalini organize etmektedir. Polonya Kültür ve Milli Miras Bakanlığı, Varşova Büyükşehir Belediyesi'nin her sene ilan ettiği proje yarışmasının sonucunda sağlanan, maddi desteklerle gerçekleştirilen bu festival, Varşova'da yapılmaktadır. Bu etkinlik, Türkiye'den Erol Günaydın'ın meddah geleneğini temsil etmek üzere katıldığı I. Festivalden itibaren her sene git-tikçe büyümesiyle organizatörlerini dahi şaşırtan ilgi görmektedir. Festivalin, storytelling'in bir disiplin olarak popülerleşmesine katkıda bulunması, bizi son derecede memnun etmektedir.

Dil sınırını, problem olarak hissettirmeyen bu festivalde yabancı dilde hikaye anlatan sanatçılar, sahnede simultane çeviri yapan çevirmenlerin yardımıyla performanslarını gerçekleştirirler. Sözlü

hikaye çevirisi de, ayrı bir sanat gerektiren bir meydan okumadır ve genelde sahne deneyimi olan çevirmen tarafından yapılır. Ama anlatımın kendisinin evrensel rolü de bu aşamada önemlidir. Örneğin, Erol Günaydın'ın Varşova'daki gösterisinde, performansın Türkçe bilmeyen seyirci grubu tarafından beğenilmesi dil sınırının aşıldığının bir göstergesidir ve bu da, Doğu anlatım sanatının temel özelliği taklit ve onun ustası olan Erol Ağabeyin sayesinde olmuştur. Erol, benim şahsen yaptığım çeviriyi Lehçe dilinin sesini de taklit ederek kendi hikayesine eklemeyi başardı. Aslında temelde tek kişilik tiyatro olan anlatıcı tiyatrosu, bir nevi iki dilli, iki kişili bir gösteriye dönüşmüştü. Erol Ağabey ile çalışmamız, unutulmayacak ve bir defaya mahsus bir deneyim olup, tamamen usta-çırak ilişkisine dayalı bir işbirliğiydi⁷.

7 Bu etkinlik hakkında daha fazla bilgi şu yayında bulursunuz: **İki Kalas Bir Heves: Erol Günaydın'ın Kitabı- Nehir Söyleşi**. Söy. Yap.: Emine Algan. (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007), "Ek 1: Polonyada bir 'seyyar anlatıcı'", s. 389-390.

Festivalde Afrika anlatım geleneklerini, Londra'da yaşayan Jamaikalı Jane Blake tanıttı. Güçlü vokal sesiyle, anaerikil, hatta feministçe bir yaklaşımla geleneksel motiflerden yola çıkarak çağdaş hikayeler anlatmıştır. Fansız Nathalie Le Boucher ise, La Fontaine'nin masallarının yeni yorumunu, temellerinde anlatı sanatı olan Hint Kathakali dansını kullanarak sahnede sunmuştu. Lübnan kökenli ama Fransa'da yaşayan anlatıcı Jihad Darwiche çocukluğunda köşe başı Arap anlatıcılardan ilk dersleri alan, özellikle Nasreddin Hoca fıkralarını hem Fransızca hem de Arapça ustaca anlatan, doğuştan bir anlatıcıdır. Hint **Ramayana** ve **Mahabharata** destanlarının havasını veren Vayu Naidu, yine Hindistan kökenli ama Londra'da yaşayan bir sanatçıdır. Yukarıda verdiğim ve benim de şahsen katıldığım anlatıcı örneklerine baktığımızda sanki hikaye anlatımı bu sanatçılar için, iki kültürlülük durumlarıyla baş edebilmenin bir nevi derman yoludur

Davet edilen anlatıcılar arasında, anlatıcı misyonunu, Studnia O. Grubuna en yakın şekilde algılayan ve otobiyografik motifleri kullanan İsveçli Mats Rehnman ise hikaye anlatma mesleğini, ailesinden gelen bir gelenek olarak edinmiş. Hortlak, cadı ve büyü dolu hikayeleri Laponya (İng. Lappland)'da bir köyde yaşayan dedesinden öğrenmiş. Aynı zamanda yazar ve öğretmen, hatta kültür animatörü olan Mats, Stockholm'da uluslararası hikayecilik festivalini organize etmektedir.

MEDDAH GELENEĞİNDEN KÜLTÜRLERARASI HİKAYECİLİĞE UZANAN BİR SERÜVEN

Daha çok aşık geleneğine benzer bir başka hikayeci tarzı ise Doğu ve Orta Avrupa trubaduru sayılan laternalı dede'dir. Bu tarzı temsil eden , hem akordeon hem de laterna çalan Polonyalı Jacek Halas ailesiyle seyyar bir *singer of tales*⁸ yolunu seçmiştir. Repertuarında bulunan eski epik şarkıları, bütün Polonya bölgesinden hatta Polonya'nın, Ukrayna, Beyaz Rusya gibi komşu ülkelerinden toplamaktadır.

8 Lord, Albert B., **The Singer of Tales** (New York: Atheneum, 1968).

Eskiden beri anlatıcının kendi toplumu içinde bilge ve muarrif olarak adlandırılan entelektüel rolünü üstlenmeyi sürdürmeye çalışan grup, bu iddialı gibi gelebilen sözlerin karşısında "bilgi aktarıcısı" görevini yapmakla yetinir. Çalışmalarında farklı kültürleri tanıtmak, açıklamak ve benzerlikleri aramanın sonucunda bulduğu metaforlarla, çok kültürlü dünyaları yaratmak gibi amaçların doğrultusunda hareket eder.

Grubun çalışmalarının önemli alanlarından biri de, çocuklara ve zihinsel özürli insanlara yönelik projelerdir. Psikolog Bruno Bettelheim, "Çocukların Masallara İhtiyacı Var" adlı kitabında, masalda anlatılanların, somut değerlere göre 'gerçek' olmayan, harika, olağandışı ve garip olaylar olduğunu, ancak gerçek dünyamızdan çok uzaklarda bulunan 'kurgu masal ülkesinde', çocuk, ruhundaki kendine özgü, psikolojik, kutsal, renkli gerçeklikleri açığa çıkarabilir" diyor.

Anlatıcının kısmen terapist görevini üstlendiğine baktığımızda, hiçbir hastanın tek seansta tedavi olamayacağını çünkü terapinin insanın altbilincine ulaşan ve zaman isteyen bir süreç olduğunu kabul ederiz. Geleneksel meddah, her meclisten sonra devamı olan bir başka meclise seyircilerini davet eder. Bu durumun bir başka klasik örneği, Taufiq al-Hakim'in⁹ oyununda "Bin bir gece içinde onu yeniden yaratmışım" diyen Şehrazad'ın Şahriyar'a uygulamış olduğu bin bir seanstan oluşan programlı masal tedavi süreci olabilir. Depresyona yakalanan kişiliğin psikolojik süreçleri masallarda, bu süreçleri tamamlayan resim halini alır ve parçalanmış kişilik entegre olma yoluna girer.

9 Taufiq al-Hakim, **Szeherazada, Przegląd Orientalistyczny no 2, 34/ 1960**. Leh diline çev.: Krystyna Skarzyńska-Bocheńska.

Geleneksel kültürlerde defalarca kuşaktan kuşağa anlatılan hikayeler, geleneğin kendi sesiydi ve toplu hafızayı oluştururdu. Yaşadığımız bireysellik döneminde “hafıza olgu deposu değil, anlamı oluşturan aktif bir süreçtir.”¹⁰ İşte, anlam kurma işlevi bizim için en önemlisidir.

10 Portelli Alessandro, “The Oral History Reader”, **What Makes Oral History Different**. Red.: Perks Robert i Thomson Alistair. (London: Routledge, 1998), s. 63–74.

Yine de pedagojik ve terapistik unsurdan daha çok, geleneksel masalın göçebe dokuları gereği bir takım evrensel ve çok kültürlü bağlarla birbirlerine bağlı olması¹¹ projelerimizde sık sık yer alır. Üzerine uzun süre çalıştığımız Türk masallarından birini, önemli Polonyalı Türkolog Malgorzata Labecka – Koecherowa’nın güzel Lehçe edebi çevirisi ile Nazım Hikmet’in **Sevda Bulut**’unu çeşitli ortamlarda anlattık. Bu eser, İranlı neyzen Muhammad Rasouli’nin canlı ney eşliğiyle bir kaç anlatıcı tarafından seslendirilir. Nazım Hikmet’in metnine ilave ettiğimiz kervan epizodu ney ülkesinden geçen bir kervanbaşı karakterinin diliyle anlatılır. Bu epizot, develerin üstündeki yüklerde taşınan kokulu baharat, yemek, kahve ve semaver, nargile gibi ürünlerin Doğu ülkelerinden getirildiğini ve kullanım amaçlarını anlatmamıza fırsat vermiştir. Bu şekilde hikaye anlatımı, psikoloji ve psikiyatrideki terapi yöntemi, çocuklar ve gençlerin eğitimlerinde sözcük hazinesi, hafıza, hayal gücü ve sözselsel ifade akıcılığını kazandırmak ve geliştirmek ve kişiliği pekiştirmek için kullanılabilen bir sanat dalı olarak karşımıza çıkar.

11 Evrim Ölçer, Türkiye Masallarında Toplumsal Cinsiyet ve Mekan İlişkisi, Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkoloji Bölümü, tez, Haziran 2003, s. 19 .

Bu serüvenin şimdiye kadar geçtiği yolun kavşağında vardığımızda, hikaye anlatım geleneğinin potansiyelinin, interdisipliner bir alanda kendine rahatlıkla yer bulduğunu görmekteyiz. Tiyatro sanatında hikâye anlatımı, basit ve ekonomik tek kişilik tiyatro, halk bilimi için malzeme zenginliği, bizim için en önemlisi kültürlerarası çatışmalarda, sözde “medeniyetlerin çatışmalarında” kültürler arası diyalog aracı, ve klişeleşmiş önyargıların kırılmasında ve karşılıklı hoşgörünün aşılmasında bir iletişim aracı önerisi olarak biçimlenir. Böyle bir projenin yaratıcısı için ise ilk başta akademik araştırmanın verdiği zevk, çeşitli kaynaklardan malzeme toplama, okuma, üzerine çalışma ve bazen anlatılmaz hikayenin anlatılabilir haline getirilmesinin verdiği heyecan, kısa latife, fıkra, ara motif ve şarkı ile zenginlik katma sanatsal çabası-

MEDDAH GELENEĞİNDEN KÜLTÜRLERARASI HİKAYECİLİĞE UZANAN BİR SERÜVEN

nın sağladığı haz ve sonra sanatsal ürünü seyircilerle paylaşmanın getirdiği doyum, hatta onlardan gelen tepkiye göre hikayenin canlı modifikasyona uğratılması son derece yoğun ve sevindirici bir süreçtir. Bu çalışma ile ilgili düşünce ve izlenimlerimizi Hikaye anlatmanın zevkleri¹² adlı kitabımızda ortaya koyduk.

12 Przyjemności opowiadania, editör Małgorzata Litwinowicz, Instytut Kultury Polskiej, Uniwersytet Warszawski, 2006.

Bildirimde sonuç yerine Lübnanlı Jihad Darwish'in kullandığı bitiş klişesini aktarmak isterim, bu benim size anlattığım ve kalbinizde sakladığım hikayem. Evim buraya yakın olsaydı size iki çuval kuru üzüm getirirdim, sen tane tane yedirirdin ve siz bir bakardınız ki parmağınızın ucunda bir şey kalmamış.

Ama evim buradan uzaklarda, Polonya'da, orada kişiliğimi tamamlayan Doğululuğumu Avrupalı kültürel alt yapımdan süzgeçten geçirerek, diğer arkadaşlarımla, Grupa Studnia O. adı altında "gavurca" nakletmeye devam edeceğim, sizler ise diler-seniz bu çabalarımızı www.studnia.org'tan takip edebilirsiniz.

